

Borzák Tibor

Színarany színészek

Büszkék vagyunk rájuk!... A Nemzet Színésze kitüntető címet tizenkét művésznek adományozta 2000-ben a nemzeti kulturális örökség minisztere. Az „aranycsapat” tagja elsőként Agárdy Gábor, Berek Kati, Bessenyei Ferenc, Darvas Iván, Garas Dezső, Kállai Ferenc, Lukács Margit, Máthé Erzszi, Psota Irén, Raksányi Gellért, Sinkovits Imre és Törőcsik Mari lett, az élők sorából távozók helyére került Avar István, Komlós Juci, Zenthe Ferenc és Szabó Gyula. Mindannyian óriási színészegyeniségek, mindazonáltal soha nem tolakodnának előtérbe. Az alábbiakban a régi Nemzeti Színháznak az élők sorából idén távozott nagy egyéniségevel, Agárdy Gáborral közlünk beszélgetést, melyeket a szerző készülő könyvéből bocsátott rendelkezésünkre.

Agárdy Gábor

Krahácsból

Végig komolyan beszélt. Féltő szavakkal, aggódva – sok más mellett a mester-ségéről, a nemzet színházáról. Akkor is, ha könnyed témák kerültek szóba. Valahogy ő ilyen (is) volt. Azért néha mosolygott, kacshintott, nevetett. A vidámság végképp nem állt távol tőle. „Nyomják Krahácsot!” – tudjuk jól. A régi Nemzeti melletti presszóban találkoztunk. Kedves hely volt ez számára, előadás előtt és után gyakran üldögélt törzsasztalánál. Megköszönte, hogy interjút kértem tőle, azt hitte, rá már senki sem emlékszik. Agárdy Gábor ásványvizet kortyolgatott, én egy kávéra voltam a vendége.

– Fótról jött?

– Nem, ott csak nyáron tartózkodom. Közel lakom a színházhoz, a Király utcában. Oda-vissza sétálok. Ennyit vagyok szabad levegőn, a nap többi részét benn töltöm.

– A lakásban?

– Vagy a színházban. Reggeltől estig.

– A telkén pihen?

– Nyáron igen. De nehogy valami hatalmas nyaralóra gondoljon. Csak egy kis faház az egész. Szeretek ker-

tészkedni, ápolom a virágokat, nyírom a füvet. És festek.

– Ikonokat?

– Azokat is. Nagyon jó ott kinn, csönd van.

– Néha vágyik az ember a csöndre, szeret elhúzódni a város zajától. Ám egy idő után hiányzik a nyüzsgés.

– Ezzel én is így vagyok. Ha vége az évadnak, kimegyek a faházunkba, és élvezem a nyugalmat. Aztán eltelik egy hét, két hét, majd jön a követke-

zó, s én egyre türelmetlenebb leszek, mígnem egyszer csak felpattanok, és keresek magamnak valami színházi elfoglaltságot. Este héttől tízig színpadon kell lennem, mert ellenkező esetben nem találom a helyem. Ebben a korban a munka életet jelent. Ha nem dolgozom, nekem végem van.

– Szerencsére sokat dolgozik...

– Lehet, hogy egy kicsit túlzásba is viszem, havi húsz-huszonöt estén játszom. Be kellene húznom a féket. Még is csak elmúltam már nyolcvanéves.

– Honnan ez az energia?

– Erre vagyok beállítva. Fiatalkoromtól kezdve bírom a megterhelést. S amíg eltűnnek, amíg nevetnek rajtam – de nem kinevetnek! –, addig csinálom. Különbösen nekem már minden nap ajándék.

– Tervez egyáltalán?

– Nemigen.

– Mit is tervezhetne?

– Gyerekkorom óta színpadon vagyok, eljátszottam egy csomó szerepet, szép számmal kaptam kitüntetések is. De azért érhetnek még meglepetések. Szülővárosomban, Szegeden Pro Urbe Díjjal jutalmaztak. Ez azért is nagy megtiszteltetés, mert 1941-ben jöttem el otthonról, végigjártam a történelmi Magyarország színházait, most meg valakinek eszébe jutottam Szegeden.

– Örül neki?

– Hogy a csudába ne örülnék! Budapestnek, Fótnak is díszpolgára vagyok, de amit a szülővárosától kap az ember, annak örül a legjobban.

– Vissza-visszatér Szegedre?

– Főként a temetőbe, a szüleimhez. Jártam ott a színházzal is. Gyönyörű élményben volt részem. Márai Sándor A gyertyák csonkig égnek című darabját játszottuk két estén át, s még egyszer vissza kellett mennünk, mert olyan nagy volt az érdeklődés. Szétverték a színházat. Felállva ün-

nepelt a közönség. Éljeneztek, hogy hazajött a „mi fiunk”.

– *Én a nyolcvanas évek elején diákoskodtam Szegeden. Azóta sokat változott a város, szájátva nézem, milyen gyönyörű lett...*

– Nagyon szép lett. Tényleg csak kapkodja az ember a fejét. A Széchenyi tér mindig is Európa egyik legszebb tere volt, nekem legalábbis – ott van a szülőházam. A szobrok, a virágok, a fák, az épületek. A korzót, a Kárász utcát olyan szépen felújították, hogy akár olasz tengerparti látványosság is lehetne.

– Fontosak önnek a kötődések?

– Miskolcra 1952-ben jöttem fel Pestre, azóta egy helyen lakom, a Tereztvárosban. „Hatkerületes” vagyok. Azon kívül, hogy itt élek, itt dolgozom, semmilyen kötődésem nincs a fővároshoz.

– S a színházhoz?

– Ott van egy szentélyem. Sinkovits Imrével 38 évig egymás mellett öltöztünk. Több időt töltöttünk együtt, mint a családdal. Amióta nincs köztünk, senkit nem engedek magam mellé, egyedül szeretek készülni. Készítettem egy ezüstplakettet, rajta felirat: „Itt öltözött Sinkovits Imre.” Ha benn vagyok, gyertyát gyújtok, s mindig viszek friss virágot.

– Nagyon hiányzik?

– Nagyon. Azzal vigasztalom magam, hogy csak elment valahová, és nemsokára visszajön. Várom, mikor köszön rám... Képtelen vagyok elfogadni a halálát. Nem csak kollégák voltunk, hanem barátok is. Egymásra néztünk, meg sem kellett szólalnunk, és tudtuk, mi a baja a másinak. Amikor néhány éve nagyobb műtétre bekerültem a kórházba, mindennap meglátogatott, és tartotta bennem a lelket, hogy meg kell gyógyulnom, mert nekünk együtt kell játszanunk.

Aztán felépültem, újra színpadra álltam, ő meg két hét múlva itthagott.

– *Egyre kevesebb a színésziadás. De akik még köztünk vannak, azokat legalább teleaggatják kitüntetésekkel, halhatatlanok közé kerülnek, örökös tagoknak választják meg nemzet színészeinek titulálják. Ez boldogság?*

– Az hát. Azt szoktuk mondani, hogy minden kitüntetés ideje a harag napja. Aki nem kap elismerést, az végig sértődik. Ezt nem lehet egy kézlegyintéssel elintézni. Nagyon jóleső érzés, ha megbecsülik az embert, figyelnek a munkájára. És a parlamenti lépcső piros szőnyegén is élmény fel sétálni. Persze soha nem ezért dolgozunk. Nekem legalább is a színpadon még nem jutott eszembe, hogy egyszer majd jön a kitüntetés.

– *Hanem?*

– Minden előadásnak ünnepnek kell lennie, legelőször is nekem. Mert önzőek vagyunk. Valljuk már be végre őszintén: mi, színészek nem a közönségnek, hanem saját magunknak játszunk. Olyanok vagyunk, mint a gyerek. S ha tetszik a játék, amit kitaláltunk és továbbadunk, az nagyon jó érzés. Engem szomorúsággal tölt el, hogy a mai színházban a színésztől a játékot veszik el. A rendezőközpontúság nem az én világom. Persze mindig hozzáteszem: „Igen, én már öreg vagyok, konzervatív vagyok, azért nem értem meg őket.”

– *Hadd nyugtassam meg: a taposómalmot otthagya azért megyünk színházba, hogy elvarázsoljanak bennünket, s értsük a mondandót.*

– Az illúziót meg kell hagyni. Hadd legyen a vihar tényleg vihar a színpadon, nekem ne árulják el előre, hogy Schwartz bácsi rázza a bádoglemezt a színpad mögött. Amit pedig végképp nem értek, hogy meri valaki átírni a klasszikusokat!? Vörösmarty,

Aranyt, Shakespeare-t meghamisítani főbenjáró bűn, főleg arra hivatkozva, hogy a közönség nem érti a régies nyelvezetet. Ez egyszerűen nem igaz.

– *A színésznek el kell hinnie, hogy ő a III. Richard.*

– Így van. Ha én nem hiszem el, hogy az vagyok, akkor a közönség sem fogja elhinni. Csak úgy lehetek hiteles és őszinte, ha belebújok a figura bőrébe. A színésznek úgy is el kell tudnia játszani egy királyt, hogy soha nem találkozott valódi királlyal. Viszont a mindenkori királyok tanultak a színésztől, hogy hogyan kell királynak lenni. Ez nem véletlen!

– *Azért az nem egészen normális állapot, ha a színész elhiszi magáról, hogy este héttől tízig ő Anglia királya...*

– ...de ha nem hiszi el, akkor nagyon rossz színész. Én ehhez tartom magam. Semmi pénzért nem vennék részt tőlem távol álló, számomra idegen produkciókban. Ballonkabátban, kemény kalapban, fekete szemüvegben játszani III. Richardot? Na nem! Hazugnak, hamisnak, sőt álságosnak tartom a klasszikus darabok mai világra való hangolását, az üzenetéseket, az áthallásokat. A színházak játszószák csak az eredeti műveket, s ha a közönség felkapja a fejét a mondanivalóra és magától jön rá a mával kapcsolatos párhuzamokra, az a valami.

– *Nem kell szájba rágni semmit?*

– Isten őrizz! A közönség utálja, ha kioktatják. Az iskolában sem az a jó tanár, aki szimplán csak oktatja a növendékeit, hanem az, amelyik képes lenyűgözően mesélni, információkat ad át és mindeközben nevel.

– *Sokféle arcát megmutatta a pályája során. Nekem mindig elsöre beugrik, hogy emlékezetes figurája volt a Rádiókabarének. Szívesen gondol rá?*

– Természetesen. Egyik legjobb barátom, Latabár Kálmán ezt mondta magáról: „Apuskám, én nem vagyok színész, én mulattató vagyok.” Nagy igazságokat tanultam tőle, például azt, hogy bármilyen idióta, komikus, dadogó, púpos vagy sánta figurát alakít is a színész, egyet nem szabad elfelejtenie, mégpedig azt, hogy az is ember. A trükk csupán annyi: azt az embert *olyannak* kell megmutatni. Említette a Rádiókabarét. Hát, tudja, egyre inkább a cserkészhumor jellemzi. Mindenki azt csinálja, ami éppen eszébe jut, mintha tábornút mellett fitogtatnák gyöngécske tehetségüket, az is nagy szám, ha valaki zsírpapíron át fújja a fésűt vagy az orrán keresztül füttyül.

– *Én nem a mostani műsorokra gondoltam, hanem a régi időkére, amikor állandó tagnak számított Major Tamás, Psota Irén, Garas Dezső, Bárdy György, vagyis a legnagyobb színészeknek sem volt kínos szerepet vállalni.*

– Bizony! Én például Csákányi Lászlóval tíz évig „nyomtam” a Nyomják Krahácsot epizódjait. Imádta a közönség.

– *A mai fiatalok nem tudják, mi az a Krahács.*

– Egy kitalált megye Lúvár faluval. Erős politikai kabaré volt. A jeleneteket ugyanaz a személy írta, aki Kádár János beszédeit. Ennek következtében előre lehetett tudni, mit fog elmondani az Öreg a következő héten a Csepeli Vasgyárban. Nálunknál jobban senki nem volt informálva. Kádár egyszer meg is jegyezte: „Ha maguk engem megemlítenek a Krahácsban, az nagyobb reklám nekem, mintha két órát beszélnek Csepelen.” *(Kádár hangját utánozza!)*

– *A „leguidámabb barakk” kabaréja sok szempontból izgalmas volt.*

Azt hittük, nem szabad, közben mégis engedték.

– Persze. Virágnyelven beszélünk, de mindenki tudta, miről van szó, mit akarunk mondani. Néha adódtak kínos helyzetek is. Az egyik választás előtt az volt a témánk, hogy kik lesznek a nyerők *(sic: egy-pártrendszer!)*, mi meg is adtuk a választ: nem tudjuk, de az biztos, hogy egy „fokkal” tisztább lesz a levegő. Édes Istenem, Fock Jenő volt a miniszterelnök... Na, le is tiltottak bennünket, egy évig csendben kellett maradnunk.

– *Ma nincs ilyen?*

– Nem hiszem. A politikusok szeretik, ha róluk beszélnek. Tessék elmenni a Mikroszkóp Színpadra, ahol olyan bátor dolgok hangzanak el, hogy végigsziszegi az estét a közönség.

– *Meg kell kérdezem: találkozott Kádárral?*

– Igen, a díjátadásokon. Koccintott velünk.

– *A pártállamban nehezebb volt tisztának maradni?*

– Aki akart, tiszta tudott maradni. Abban az időben a Bánk bánt eljátszani maga volt az ellenállás. A közönség értette az üzenetet. Tombolva tapsoltak.

– *És most?*

– Nézze, aki művész, az maradjon meg művésznek. Lehet persze véleménye, de ne kiabáljon, ne köpködjön, próbáljon meg normálisan élni, és tegye a dolgát tisztességesen. Akinek meg ez sem tetszik, majd szól vagy ad valami jelet.

– *Őn szókimondó?*

– Elmondom a véleményem, de mindig hozzáteszem, nem kell elfogadni. Soha nem is volt ebből afférom.

– *Ha csöndben hallgatna, gyomrára menne az ideg?*

– Lehet. De nem jellemző rám a szájtépés, és a direkt ellenkezés sem. Finoman is a rendező vagy a kolléga tudomására lehet hozni, ha valami nem tetszik.

– *Hogyan vezeti le a feszültségeit? Iszik egy pohárával?*

– Ha hiszi, ha nem, ásványvíz van a poharamban. Nézze csak meg. Egyébként nem iszom se bort, se sört.

– *Nem bírja?*

– Még Jávor Pali beszélt le róla: „Ne igyál bort!” „Miért?” – kérdeztem. „Mert sok benne a lé!” – szolgált a magyarázattal. „Akkor mit igyak?” – néztem rá csodálkozva. „Konyakot!” – vágta rá. Úgyhogy sokáig konyakoztam, majd áttértem a vodkára.

– *Nem sínylette meg az egészsége?*

– Á, nem ittam én annyit. És kizárólag csak előadás után nyúltam a pohárhoz. Akkor viszont jogot formáltam arra, hogy talicskán toljanak haza, az már nem tartozott a közönségre. Világéletemben gyűlöltem a részeg színészt, mármint azt, aki illuminált állapotban jelent meg a próbán vagy az előadáson.

– *Odahaza az ikonfestés a kikapcsolódás?*

– Csak nyáron festek, amikor sokáig világos van. Otthon inkább olvasok és pihenek.

– *Házimunka?*

– Java része a feleségemre, Rácz Boriskára marad, de ha úgy adódik, boldogan segítek neki. Vasalni gyönyörűen tudok, a ruháimat főleg. Muszáj valamit tevékenykednem, nem tudnék tétlenül üldögelni a fotelban.

– *Nem szokott beszélni a magánéletéről. Kevesen tudják például, hogy Agárdy Ilona színésznő az ön lánya volt...*

– Nem vertük nagydobra. Nem akartuk, hogy hozzám hasonlítgassák vagy

bárki is megjegyzést tegyen: „Könynyű neki, mert az Agárdy lánya.” Sajnos már meghalt. Férje, Pethes Gyuri halála után roppant össze. Egyszerre öt komoly betegsége volt, bármelyik elvihette volna. Végredeletében mindenét a fiatal színészekre hagyta.

– *Tartották a kapcsolatot?*

– Tizenkét éves volt, mikor elváltam az első feleségemtől. A lányom egyszer csak azzal állt elő, hogy színésznő szeretne lenni. Rendben, mondtam neki, de rám ne számíts. Egy életre tönkreteltem volna azzal, ha csak egy lépést is teszek az érdekében vagy elintézem, hogy színésznő lehessen. És ennek ellenére felvették a főiskolára, diplomát kaptott, szép sikereket ért el. Vidéken játszott, figyeltem a pályáját, néha találkoztunk, de elég laza volt köztünk a kapcsolat.

– *Mostanság ezekből csinálnak címlapsztorit!*

– A magánéletemet soha nem tegegettem ki. Ma meg tényleg erről szól a világ. Borzalom, miket írnak össze a kétes értékű „revolverújságok” a hírességekről. Az olvasónak mi köze van hozzá, hogy válik valaki vagy nem válik. Az előadásokról persze nem írnak, pedig azok tartoznának igazán a nyilvánosságra, hogy milyenek voltak estéről estére a komédiások. A színész számára megszűnt a televízió, megszűnt a rádió. A színházakat nem reklámozzák, a hirdetőoszlopokról eltűntek az előadások színlapjai. A fiatal és tehetséges kollégákról szinte csak azok tudnak, akik látják őket valamelyik előadásban. Szomorú, hogy itt tartunk.

– *Ha botrányt kavarnának, azonnal címlapra kerülnének.*

– A Pesti Magyar Színházban több olyan darabot játszunk, amely óriási közönségsiker. Nem érti az igazgató,

miért nem foglalkoznak velük az újságok. Azt válaszoltam neki: „Harapd le a Moór Marianna fülét, s akkor tele lesz veled a sajtó.” Az a jó, ha vér folyik, az a publikus.

– *Bosszantó ez?*

– Nagyon. De engem sok minden bosszant. Például a sertésválság. Ha az egész világ a mangalicára esküszik, nem tudom felfogni, hogy nálunk miért nem azt tenyésztik, inkább behozzuk külföldről. Aztán a tej. A dohányzás miatt mindennap megiszom belőle két litert, de bizony az távol áll az igazítól, miközben a termelők nem tudják értékesíteni és kiöntik a lefolyóba. Az uniós cirkusz. Egyszer biztosan jó lesz, de nem az elején. Mégis vállalni kell, mert ha egyedül maradunk, még szörnyűbb lesz. Én már nem fogom megérni.

– *Az unió veszélyezteti az ön mesterségét?*

– Nem tudom, lesz-e olyan előírás vagy utasítás, hogy, mondjuk, belga színészeknek kell magyar színpadon játszani. Az elég furcsa lenne. Ha továbbra is magyarul beszélünk, akkor a színház sem szűnik meg. A színház örök.

– *A színház szent és sérthetetlen. Mi történhetne vele?*

– Nézze, minden „izmus” tíz-tizenöt évig szokott tartani. Voltunk mi már szocialista realisták, idealisták, naturalisták, brechtisták, shakespeare-isták...

– *Most milyenek?*

– Most? Mázlisták! Hogy egyáltalán még létezők. Ám minden elmúlik egyszer. A színház előbb-utóbb visszatér az ember ember által való ábrázolásához. Reménykedem benne, hogy vége lesz a „koszos színjátszás”-nak, leszoknak arról, hogy „csurog a mocsok a színpadról”. Újra eljön majd az idő, amikor nem rongyokban játszának a színészek, és nem attól lesz modern egy szerelmi jelenet, hogy a pad-

lón szeretkeznek. Én a hatvanhat éves színházi pályafutásom során átéltem már jó néhány változást, szemtanúja voltam egy csomó divathullámnak.

– *Jelenleg mi az aktuális divat?*

– A látvány. Ahhoz pedig pénz kell.

– *Azért vesszük mi borsos áron a jegyet!*

– Úgy bizony! De nem lehet tovább emelni a jegyárakat, a magyarországi fizetésekhez képest már így is a csillagos eget verik. Persze tudjuk, hogy ennyiért Bécsben még egy állóhelyet se kapnánk.

– *Változhat a helyzet az unióban?*

– A pénzért nekünk is adnunk kell valamit. Nem lehet fekete körfüggönyben, díszletek nélkül játszani, mert az olcsóbb. Játék, látvány, illúzió kell. A színház feladata csak az lehet, hogy aki két és fél órára beül a nézőtérre, azzal képes legyen elfeledtetni, hogy mi történik az épületen kívül. Vígjáték, dráma vagy kabaré – teljesen mindegy. A lényeg, hogy szórakozzon a nép.

– *A varázslatért megyünk...*

– Az igazi varázslatért. Az emberek tudják, melyik előadás a jó, és melyiket kell elutasítaniuk. A Nemzeti legendás rendezője, Németh Antal mondta: „Ha a közönség értene a színházhoz, akkor nem járna oda.” Ez nem igaz! Én épp az ellenkezőjét gondolom. Vannak olyan színházcsinálók, akik őrzöngenek a gyönyörűségtől, hogy micsoda nagyszerű dolgot hoztak létre, a nézők meg előadás közben hazamennek. Nincs ennél borzasztóbb! Tudni kell, hogy kiknek játszunk. Nem az angoloknak, nem a franciáknak, nem a belgáknak, hanem a magyaroknak. Ők veszik meg a jegyet, ők tartanak el bennünket. Hát akkor őket kell szórakoztatnunk.

– *Lassan hetven éve van a pályán, ebből negyvenet a Nemzetiben töltött. Ez azért szép dolog!*

– Az bizony. Én hűséges ember vagyok, nem szeretem a kalandokat. Ha valahová letettem a fenekem, akkor nem emelem fel onnan. Legalábbis addig nem, ameddig elviselnek s ameddig igény van rám.

– *Felépült az új Nemzeti. Oda se szerződne?*

– Az a jövő Nemzeti Színháza. Az már nem a miénk. A tisztikar ne hagyja ott a hajót, mert akkor a legénység elsüllyed. Nyolcunkat hívtak, az „ős-magot”, többek közt Sinkovitsot, Kállait és engem is, de nemet mondtunk. Kellemetlen lenne, ha nekünk magyaráznák el, hogy hogyan kell játszani. Persze drukkolunk nekik. Mind egy, hol van az épület, az is mindegy, hogy néz ki. Egy színházat az minősít: mi történik a színpadon.

– *Jobb a Pesti Magyar Színházban?*

– Jobb. Amióta a Hevesi Sándor téri épületről levették cégért, azóta érezhetően nagyobb a sikerünk. A közönség velünk van, nekik ez a Nemzeti Színház. Tudják, mi ment végbe a lelünkben.

– *Nehezen élték át a történeteket?*

– Rettenetes volt. Mindannyiunkat nagyon megviselt. Nem azt mondom, hogy Sinkovits Imre ebbe halt bele, de egy kicsit biztosan hozzájárult a halálához.

– *Nyújtson némi vigaszt, hogy régi álom vált valóra az új színházépülettel. Mennyien küzdöttek érte Gobbi Hildától Spéter Erzsébetig!*

– Ezzel nincs is baj. Az előbb már mondtam, drukkolunk nekik. Azt kívánjuk, legyenek képesek megfelelni

azoknak az elvárásoknak, melyeket a nemzet első színházával kapcsolatban elvárhatunk. Ha ezt másként gondolják, az sem probléma, de akkor azt írják fel a homlokzatra, hogy Nemzeti Kísérleti Színház vagy Nemzeti Próbálkozunk Színház.

– *Maradjon meg az ön számára Nemzetinek a Pesti Magyar Színház...*

– Én ezt így is érzem – legbelül. Semmiben nincs hiányérzetem. Egész életemben becsületesen és tisztességesen végeztem a mesterségemet. Tiszta lelkiismerettel fogom itthagyni ezt a világot.

2004. március

Nemzet Színésze:

– Nagy kitüntetés számomra Nemzet Színészének lenni. Már csak azért is, mert az én életem a nemzet színházáé. Az ember tragédiáját 1964-ben mutattuk be, a próbákat a Blaha Lujza téri Nemzetiben tartottuk, de mindenki tudta, hogy a metró építése miatt halálra van ítélve az épület. A premiért már az ideiglenes játszóhelyünkön, a Nagymező utcában, a hajdani Petőfi Színházban tartottuk meg, mivel a Hevesi Sándor téri épületet éppen felújították. Aztán átköltöztünk a Hevesi térre, és én azóta sem mentem el innen. Nekem az átnevezett Pesti Magyar Színház jelenti továbbra is a Nemzeti Színházat. Négy évtizedes „nemzetis” létem talán feljogosít arra, hogy büszkén viseljem a Nemzet Színésze kitüntetését.